

Nr 1.

Av herr **Wohlin** m. fl., *angående skrivelse till Konungen i fråga om åvägbringande av effektiv undersökning av kristidskommissionernas förvaltning m. m.*

Den 19 juni 1917 beslöt Kungl. Maj:t, att viss granskning av statskommissionernas verksamhet skulle verkställas av tre av Kungl. Maj:t förordnade överrevisorer. Dessa överrevisorerers mandat framgår av följande Kungl Maj:ts nådiga brev till statens handelskommission:

»Gustaf etc.

Sedan Vi den 11 januari 1916 bemyndigat statens livsmedelskommission att låta genom lämpliga personer verkställa revision av kommissionens spannmålsbyrås förvaltning av omhänderhavda medel samt räkenskaper, har nämnda kommission i skrivelse den 8 februari 1917 gjort framställning angående revision dels av spannmålsbyrås förvaltning och räkenskaper för år 1916, dels av förvaltningen inom andra avdelningar hos kommissionen, vilka med anlitande av statsmedel drivit affärsverksamhet under år 1916.

Därefter hava statens livsmedelskommission och folkhushållningskommission i skrivelse den 8 mars 1917 hemställt om förordnande av revisorer att granska kommissionens räkenskaper och förvaltning från viss för vardera kommissionen angiven tid ävensom om bemyndigande för revisorererna att anställa biträden.

Över sistnämnda framställning har statskontoret den 21 mars 1917 avgivit infortrat utlåtande.

Vidare hava i skrivelse den 24 mars 1917 statens handelskommission och statens industrikommissions arbetsutskott gjort framställning om förordnande av en eller flere revisorer för verkställande av revision av sistnämnda kommissioners och arbetsutskotts räkenskaper för tiden intill utgången av år 1916; och hava kammarrätten och statskontoret den 3 april 1917 avgivit gemensamt utlåtande över denna framställning.

Bihang till riksdagens protokoll 1920. 3 saml. 1 häft. (Nr 1.)

Detta ärende hava Vi låtit Oss föredragas och därvid, med upphävande av vad i punkt 6 i den för industrikommissionens arbetsutskott den 9 mars 1917 fastställda instruktion blivit stadgat angående granskning av arbetsutskottets verksamhet, funnit gott besluta, att förvaltningen av medel — såväl statsmedel som andra medel — omhänderhavda av statens handelskommission, statens industrikommission, statens krigsförsäkringskommission, statens livsmedelskommission, folkhushållningskommissionen och statens bränslekommission samt av de under nämnda kommissioner lydande nämnder, byråer och andra avdelningar samt enskilda personer, skall för tiden från det de särskilda kommissionernas verksamhet tog sin början i stället för att undergå granskning genom kammarrättens revisionsavdelning, granskas i den ordning nedan stadgas; dock att från dylik granskning skall undantagas den förvaltning av statens livsmedelskommissions expensmedel för åren 1914 och 1915, som redan för granskning överlämnats till kammarrätten.

Den granskning, varom nu är fråga, skall särskilt för varje kommission verkställas av tre utav Oss förordnade överrevisorer; och vilja Vi på överrevisorernas förslag till biträde åt dem förordna två i granskning av statsmyndigheters räkenskaper förfarna personer. Övriga för granskningen erforderliga biträden antagas av överrevisorerna.

Granskningen skall omfatta såväl siffergranskning av räkenskaperna som ock kontroll över författningsenligheten och ändamålsenligheten av gjorda utbetalningar och andra förvaltningsåtgärder samt, såvitt angår räkenskaper, vilka icke redan nu föreligga avslutade, ske fortlöpande i den mån räkenskaperna komma i det skick, att de kunna bliva föremål för granskning. För granskningens verkställande äga överrevisorerna att få till sig utlämnade vederbörande kommissions samtliga räkenskaphandlingar, protokoll samt akter med koncept och kopior till utgående skrivelser ävensom övriga för granskningen erforderliga handlingar.

Finna överrevisorerna siffergranskningen giva anledning till anmärkning, skola överrevisorerna därom göra anmälan hos vederbörande kommission för vidtagande av erforderlig rättelse. Om rättelse ej omedelbart följer eller överrevisorerna eljest anse den gjorda anmärkningen böra komma till Vår kännedom, åligger det överrevisorerna att hos Oss göra anmälan i ärendet.

Finna överrevisorerna, att gjord utbetalning eller annan förvaltningsåtgärd icke varit författningsenlig eller att anledning föreligger till anmärkning mot dylik åtgärds ändamålsenlighet, skola överrevisorerna, därest saken icke med hänsyn till de förhållanden, under vilka vederbörande kommissions arbete äger rum, eller av annan anledning finnes

böra bero därvid att kommissionens uppmärksamhet fästes å vad i saken förekommit, därom hos Oss göra anmälan.

Efter det anmälan, på sätt i det föregående är sagt, till Oss inkommit från överrevisorerna, vilja Vi taga under omprövning, huruvida åtal vid vederbörlig domstol skall följa eller annan åtgärd i ärendet vidtagas.

Över verkställd granskning skola överrevisorerna till Oss avgiva berättelse dels för tiden till och med utgången av år 1916 dels ock årligen för tiden därefter. Stockholms slott den 19 juni 1917.

GUSTAF

(sigill)

Conrad Carlsson.»

Den 22 januari 1919 avlät statens handelskommission till Ministern för utrikes ärendena en så lydande skrivelse:

»Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Sedan Statens Handelskommission och Statens Industrikommissionens arbetsutskott i skrivelse till Kungl. Maj:t den 24 mars 1917 gjort framställning om förordnande av en eller flere revisorer för verkställande av revision av Kommissionernas och arbetsutskottets räkenskaper för tiden intill utgången av år 1916 samt jämväl Statens Livsmedelskommission och Folkhushållningskommissionen hemställt om förordnande av revisorer för granskning av sagda kommissioners räkenskaper och förvaltning, fann Kungl. Maj:t den 19 juni 1917 gott besluta, att förvaltningen av medel — såväl statsmedel som andra medel — omhändertagda av Statens Handelskommission, Statens Industrikommission, Statens Krigsförsäkringskommission, Statens Livsmedelskommission, Folkhushållningskommissionen och Statens Bränslekommission samt underlydande organ skulle för tiden från det de särskilda kommissionernas verksamhet tog sin början, i stället för att undergå granskning genom Kammarrättens revisionsavdelning, granskas av tre av Kungl. Maj:t för varje kommission förordnade överrevisorer med biträde av två i granskning av statsmyndigheters räkenskaper förfarna personer i enlighet med de bestämmelser, som funnos intagna i ett Kungl. brev till Kommissionen samma dag.

I sagda Kungl. brev av den 19 juni 1917 stadgas ifråga om revisionens omfattning följande.

»Granskningen skall omfatta såväl siffergranskning av räkenskaperna som ock kontroll över författningens enlighet och ändamålsenligheten av gjorda utbetalningar och andra förvaltningsåtgärder samt, såvitt angår räkenskaper, vilka icke redan nu föreligga avslutade, ske fortlöpande i

den mån räkenskaperna komma i det skick, att de kunna bli föremål för granskning. För granskningens verkställande äga överrevisorerna att få till sig utlämnade vederbörande Kommissions samtliga räkenskapshandlingar, protokoll samt akter med koncept och kopior till utgående skrivelser ävensom övriga för granskningen erforderliga handlingar.»

Tillika förekommer i samma nådiga brev en föreskrift av följande innehåll:

»Finna överrevisorerna, att gjord utbetalning eller annan förvaltningsåtgärd icke varit författningsenlig, eller att anledning föreligger till anmärkning mot dylik åtgärds ändamålsenlighet, skola överrevisorerna, därest saken icke med hänsyn till de förhållanden, under vilka vederbörande kommissions arbete äger rum, eller av annan anledning finnes böra bero därvid att kommissionens uppmärksamhet fästes å vad i saken förekommit, därom hos Oss göra anmälan.»

Med stöd av ovan angivna bestämmelser hava de överrevisorer, som hava att granska Handelskommissionens räkenskaper under sistlidna oktober månad hemställt att få till sig från Handelskommissionen tillställda i avskrift de två senaste handelsavtalen med England. Som svar härå anförde Kommissionen, att Kommissionen icke ägde befogenhet att delgiva någon utanför Kommissionen stående innehåll i av Kungl. Maj:t med främmande makter avslutade avtal, vadan Kommissionen icke kunde tillmötesgå överrevisorernas anhållan.

Sedermera hava överrevisorerna under hand framställt förfrågan, huruvida Kommissionen på sin tid yttrat sig i frågorna rörande Ko-grundsrensans stängning, det engelska postbeslaget, Sveriges smörexport till England och Tyskland samt utfärdandet av exportförbud å kemisk trämassa. Samtidigt hava överrevisorerna låtit förstå, att de hade under övervägande, huruvida de, för den händelse Kommissionen haft nämnda frågor under behandling, borde underkasta denna behandling granskning.

Även om ovan angivna bestämmelser i nådiga brevet av den 19 juni 1917 kunde vara föremål för olika tolkning, har Kommissionen såsom självfallet utgått ifrån, att granskningen allenast skall omfatta — förutom siffergranskning av räkenskaperna — kontroll över författningsenligheten och ändamålsenligheten i gjorda utbetalningar och andra ekonomiska förvaltningsåtgärder. Som stöd för denna uppfattning torde kunna åberopas dels den omständigheten, att granskningen, som trätt i stället för kammarrättens revision, icke rimligen kan vara avsedd att gå utöver ramen för kammarrättens revisionsverksamhet, dels ock att andra ämbetsmyndigheter icke äro underkastade granskning från utomstående

institutions sida av ändamålsenligheten i de förslag och yttranden, som myndigheten har att avgiva. Uppenbarligen hava överrevisorerna också utsetts ur synpunkten av att erhålla en sakkunnig granskning av Kommissionens ekonomiska verksamhet.

Förutom andra skäl, som kunna anföras emot den vidsträckta tolkning av ifrågavarande bestämmelser, som överrevisorerna själva tyckas ifrågasätta, må vad Handelskommissionens verksamhet angår anföras, att det icke kan vara lämpligt att till personer med sakkunskap i övervägande grad på räkenskapsgranskningens område överlämna bedömandet av frågor av den ömtåliga och hemliga natur, som de handelspolitiska spörsmålen äga. Särskilt betänkligt vore, om överrevisorerna ansåge sig böra giva offentlighet åt de resultat, vartill deras granskning av Handelskommissionens handelspolitiska åtgärder skulle giva anledning.

I det Handelskommissionen ansett sig böra bringa ovanstående till Eders Excellens kännedom, tillåter sig Kommissionen vördsamt hemställa, att Eders Excellens behagade giva Kommissionen anvisning, huruvida de i Kungl. brevet den 19 juni 1917 givna bestämmelserna angående revisionens omfattning kunna anses avse annat än kontroll över författningsenligheten och ändamålsenligheten i gjorda utbetalningar och andra Kommissionens ekonomiska förvaltningsåtgärder.

STATENS HANDELSKOMMISSION

(undert.) ERIC TROLLE.

G. Grönberg.»

Den 17 februari 1919 överlämnades handelskommissionens nu återgivna skrivelse av Ministern för utrikes ärendena till Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet, åtföljd av en skrivelse av följande innehåll:

»Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

I här i avskrift bilagda skrivelse av den 22 nästlidne januari har statens Handelskommission anhållit om min anvisning, huruvida de i Kungl. brevet den 19 juni 1917 angående revision av Kommissionens räkenskaper givna bestämmelserna om revisionens omfattning kunde avse annat än kontroll över författningsenligheten och ändamålsenligheten av gjorda utbetalningar och andra kommissionens ekonomiska förvaltningsåtgärder.

För egen del är jag av den uppfattningen, att oförmälda Kungl. brev endast avser sådan kontroll, som ovan sagts.

Emellertid har jag ej velat giva Handelskommissionen den begärda anvisningen utan att först inhämta Herr Statsrådets mening i frågan.

Med anledning härav får jag härmed äran anhålla, att Herr Statsrådet behagade giva mig meddelande om, huru ifrågavarande bestämmelser i berörda Kungl. brev enligt Herr Statsrådets mening böra tolkas.

Enligt uppdrag:

W. BOSTRÖM.

T. Lundgren.

Sedan Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet anmodat överrevisorerna att yttra sig i ärendet, avläto överrevisorerna den 3 mars 1919 till Statsrådet och Chefen för Finansdepartementet nedanstående skrivelse:

»Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

I skrivelse den 22 januari 1919 till H. Exc. Herr ministern för utrikes ärendena har statens handelskommission anhållit om anvisning, huruvida de i Kungl. brevet den 19 juni 1917 givna bestämmelserna angående omfattningen av den revision, som skulle verkställas av överrevisorerna, kunde avse annat än kontroll över författningsenligheten och ändamålsenligheten av gjorda utbetalningar och andra kommissionens ekonomiska förvaltningsåtgärder.

Under uttalande av den uppfattningen, att oförmälda Kungl. brev endast avser sådan kontroll, som ovan sagts, har förenämnda skrivelse överlämnats från utrikesdepartementet till Herr Statsrådet med förfrågan om Herr Statsrådets mening angående tolkningen av ifrågavarande bestämmelser i berörda Kungl. brev.

Sedan Herr Statsrådet nu anmodat överrevisorerna att i detta ärende avgiva yttrande, få vi härmed vördsamt anföra följande.

Enligt ovanberörda Kungl. brev den 19 juni 1917 hava överrevisorerna fått sig ålagd bland annat granskning av ändamålsenligheten av kommissionens förvaltningsåtgärder. Ordalydelsen av det givna direktivet har synt oss ej giva rum för tvekan. Vi hava i motsats mot handelskommissionen funnit överrevisorernas uppdrag hava erhållit den innebörd, att granskningen borde omfatta alla kommissionens förvaltningsåtgärder i hela deras omfattning och icke blott direkt ekonomiska åtgärder. Vi tillåta oss erinra om, att det nådiga beslutet om granskning av kommissionens förvaltning genom överrevisorerna tillkom sedan

Kungl. statskontoret, i underdånigt utlåtande den 3 februari 1917 angående förslag till instruktion för statens industrikommissions arbetsutskott, ifrågasatt, huruvida icke lämpligt vore, att utöver kammarrättsgranskningen jämväl en affärsmässig revision av industrikommissionens förvaltning bleve anordnad, varvid statskontoret tillade, att vad statskontoret anfört angående industrikommissionens redovisningsväsen även syntes äga tillämplighet i avseende på statens övriga med anledning av kristiden tillsatta kommissioner. Härav torde följa, att vårt uppdrag är avsett att icke blott ersätta Kungl. kammarrättens revision utan ock att vara väsentligt mera omfattande. Att vår uppfattning i detta hänseende är riktig, synes oss bekräftat av personvalet vid utseendet av överrevisorer, av vilket torde framgå, att Kungl. Maj:t bland överrevisorerna velat hava representerad dels kunskap i vanlig affärsrevision, dels parlamentarisk erfarenhet, dels ock statsfinansiella insikter, under det att den speciella kammarrättsgranskningens synpunkter endast företrädas av de två personer, Kungl. Maj:t förordnat till överrevisorernas biträde.

Med den uppfattning, vi sålunda uttalat, är icke förenad någon önskan att taga del av hemliga handlingar för dessa handlingars egen skull, än mindre någon avsikt att offentliggöra desamma. Men om och då det existerar hemliga skrivelser från kommissionerna, i vilka eventuellt beröras även åtgärder av icke hemlig natur, eller hemliga Kungl. brev, genom vilka kommissionernas handlingsfrihet inskränkes, hava vi ansett det tillkomma oss att undersöka, var gränsen i dessa hänseenden förefinnes. Denna vår ståndpunkt innebär, att vi äro fullt medvetna om, att en gräns är uppdragen för vår revision, men anse, att det ligger i varje revisions natur, att det skall tillkomma den reviderande och icke den reviderade att konstatera, var gränsen går. Vi tro, att varken Kungl. Maj:t eller kommissionerna själva i avseende på sin ansvarighet inför Kungl. Maj:t och riksdagen skulle vara mycket betjänta med en revision, där det lagts i kommissionernas egen hand att bestämma, vad de ansåge böra bringas till revisorernas kännedom.

Vi vilja slutligen framhålla, att vår verksamhet hittills fortgått under förutsättning av riktigheten av den uppfattning, vi i det föregående uttalat. Samma förutsättning ligger till grund för våra hittills avgivna revisionsberättelser. Och om handelskommissionen, såsom den vid remissen fogade skrivelsen från denna kommission synes giva vid handen, för oss undanhållit en del handlingar, måste vår den 25 januari 1919 avgivna berättelse om granskningen av denna kommissions förvaltning så till vida kompletteras, att det av oss avgivna omdömet endast är

villkorligt och att det får ankomma på en efterrevision att avgöra, om de handlingar, vi icke fått se, äro av beskaffenhet att ändra slutomdömet om kommissionens verksamhet.

Remissakten återställes härjämte.

Stockholm den 3 mars 1919.

Å överrevisorernas vägnar:

K. BECKMAN.»

Med anledning av vad sålunda förekommit, avgick den 1 oktober 1919 ett Kungl. Maj:ts nådiga brev till överrevisorerna, innehållande komplettering av förut meddelade föreskrifter rörande omfattningen av överrevisorernas granskningsverksamhet. Ifrågavarande nådiga brev hade efterföljande lydelse:

»Gustaf etc.

Sedan vi genom nådigt brev den 19 juni 1917 meddelat särskilda föreskrifter om revision av statskommissionernas medelsförvaltning, hava Vi på förekommen anledning till komplettering av ifrågavarande föreskrifter, vilka fortfarande skola ligga till grund för det Eder meddelade uppdraget att verkställa sagda revision, funnit gott föreskriva,

att Ni skola äga att vid Eder granskning av vederbörande kommissioners förvaltning behandla kommissionernas samtliga beslut och åtgärder förutom dem, som angå förslag eller utlåtanden till Oss;

att Ni skola äga att taga del av de förteckningar över hemliga handlingar, som skola förefinnas hos varje kommission;

att, därest Ni önska erhålla kännedom om någon hemlig handling, Ni skola hava att därom hos Oss göra framställning; samt

att, om sådan framställning bifalles, ifrågavarande hemliga handling ej må offentliggöras utan av Oss meddelat tillstånd.

Detta meddela Vi Eder till kännedom och efterrättelse i vad på Eder ankommer.

Stockholms slott den 1 oktober 1919.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.»

Det framgår av här återgivna aktstycken, att de nuvarande överrevisorernas granskning av kristidskommissionernas verksamhet enligt nådiga brevet den 19 juni 1917 »skall omfatta såväl siffergranskning av

räkenskaperna som ock kontroll över författningsenligheten och ändamålsenligheten av gjorda utbetalningar och andra förvaltningsåtgärder». Då överrevisorerna finna att gjord utbetalning eller annan förvaltningsåtgärd icke varit författningsenlig, eller att anledning föreligger till anmärkning mot dylik åtgärds ändamålsenlighet »skola överrevisorerna, därest saken icke finnes böra bero därvid, att vederbörande kommissions uppmärksamhet fästes å vad i saken förekommit, hos Kungl. Maj:t göra anmälan om förhållandet».

Enligt vår uppfattning är överrevisorernas i skrivelsen den 3 mars 1919 uttalade och av dem — såväl vid detta tillfälle som vid ett tidigare, då deras personsammansättning delvis var en annan — enhälligt omfattade mening om innebörden av det åt dem givna uppdraget till alla delar riktig. Den står i full överensstämmelse med nyss understrukna punkter i nådiga brevet av juni 1917. Överrevisionens tillsättande och den sammansättning, som från början givits åt densamma, har föranletts av en önskan att, jämte den siffermässiga kammarrättsrevisionen, erhålla en realgranskning av statskommissionernas förvaltningsåtgärder och detta ur synpunkten av dessa åtgärders ej endast författningsenlighet, men även ändamålsenlighet. Att härvid, såsom handelskommissionen hållit före, draga en gräns mellan »ekonomiska» förvaltningsåtgärder och andra sådana åtgärder innebure en synnerligen artificiell uppdelning, som för övrigt icke låter sig praktiskt genomföra, enär handelspolitiska förvaltningsåtgärder till stor del hava de mest vidsträckt ekonomiska verkningar, liksom å andra sidan »ekonomiska» förvaltningsåtgärder ofta väsentligt inverka på det handelspolitiska läget.

För att förenämnda syftemål skall kunna uppnås, måste granskningen uppenbarligen omfatta även sådana kommissionernas åtgärder och beslut, som angå förslag eller utlåtanden till Kungl. Maj:t. Det torde i detta hänseende endast behöva erinras om de tusentals ärenden rörande utförsellicenser i fråga om exportförbjudna varor, vilka haft mycket stor betydelse för den allmänna hushållningen under krisåren och vilkas handläggande utgjort en betydelsefull del av vissa kommissioners verksamhet. Dessa frågor hava visserligen avgjorts av Kungl. Maj:t, men vederbörande kommissioners till- eller avstyrkande yttranden hava vederligen i stor utsträckning varit bestämmande för frågornas utgång och detta så mycket mera som föredragandena inom departementen ej sällan saknat tid och tillfälle att studera de handlingar än mindre erhålla kännedom om de muntliga uppgifter, varpå kommissionernas beslut grundat sig. Detsamma har gällt många andra i näringslivet djupt in-

gripande förvaltningsåtgärder från kommissionernas sida, vilka i sista hand blivit stadfästade av Kungl. Maj:t. Att konstitutionsutskottet och statsutskottet under den tid, då dessa riksdagens utskott äro samlade, icke kunna medhinna en effektiv kontroll över de tusentals kristidsärenden, varom nu är fråga är uppenbart för envar, som i denna fråga i första rummet ser till saken och ej till formerna, och bestyrkes för övrigt till fullo av hittills vunnen erfarenhet. Slutligen må anföras, att då, som allmänt är känt, en stor del av Kungl. brev till statskommissionerna och statskommissionernas skrivelser åsatts hemlig stämpel, framstår överrevisorernas önskan, att utan Kungl. Maj:ts för varje särskilt fall givna tillstånd få taga del av kommissionernas hemliga handlingar, såsom fullt befogad.

Det är med hänsyn till vad nu anförts ägnat väcka uppmärksamhet, att ministern för utrikes ärendena i sin ovan återgivna skrivelse den 17 februari 1919 förklarar sig dela handelskommissionens på otillräcklig insikt och bristfälligt omdöme om syftemålet med överrevisorernas verksamhet fotade uppfattning. Såsom framgår av nådiga brevet den 1 oktober 1919 har regeringen ej heller i fråga om överrevisorernas rätt att taga del av hemliga handlingar anslutit sig till förenämnda ministers åsikt, utan intagit en kompromisståndpunkt mellan denna åsikt och den, som företräts av överrevisorerna, vilken kompromiss vi emellertid ej heller anse vara tillfredsställande. I själva verket hava överrevisorerna genom sagda föreskrifter av den 1 oktober 1919 angående rätt att taga del av hemliga handlingar ställts inför ökade svårigheter.

Beträffande vidare den i sistnämnda nådiga brev gjorda »kompletteringen» av föreskrifterna rörande omfattningen av överrevisorernas granskningsverksamhet faller i ögonen, att denna komplettering, som i pressen merendels utlagts såsom innebärande en utvidgning av överrevisorernas mandat, fastmera måste betraktas såsom en inskränkning av detsamma. På skäl som nyss anförts, innebär det ett ytterligare kringskärande av överrevisionens möjligheter att fullgöra sitt i juni 1917 erhållna uppdrag, då från granskningen numera skola undantagas kommissionernas alla beslut och utlåtanden, som angå förslag eller framställningar till Kungl. Maj:t.

Vad härefter dessa möjligheter i allmänhet beträffar, inser envar, som tager kännedom om huru överrevisorernas arbete är organiserat, att den realgranskning av kommissionernas åtgärder, som hitintills utövats, till väsentliga delar varit ineffektiv. Granskningen av handels- och industrikommissionernas verksamhet handhaves när-

mast av överrevisorn, grosshandlaren H. F. Hansen, vilken, i den mån det gäller prövningen av vidtagna förvaltningsåtgärders ändamålsenlighet, bär huvudansvaret och vilken alltså egentligen skulle ause sig hava varit förpliktad att noggrant granska dessa kommissioners utomordentligt omfattande material av export- och importlicensärenden, ärenden rörande beslag och ransonerung av beslagtagna varor m. m. ur synpunkten av de härvid fattade beslutens ändamålsenlighet för den allmänna folkhushållningen. Det är emellertid givetvis uteslutet, att en ensam person, som därtill omöjligen kan vara sakkunnig på alla de ifrågakommande områdena av näringslivet, skall kunna på ett tillfredsställande sätt pröva nämnda kommissioners alla åtgöranden och förslag ur angiven synpunkt. I ännu högre grad gäller vad nu sagts om realgranskningen av folkhushållningskommissionens förvaltningsåtgärder och beslut, varibland kommissionens yttranden i export- och importlicensärenden ingå som ett viktigt led. Denna granskning ledes närmast av kaptenen vid intendenturkåren S. A. von Heijne med biträde av kamreraren E. G. M. von Hofsten. Dessa personer äga för övrigt icke erforderlig kompetens för en sådan realgranskning, och deras arbete innebär huvudsakligen endast siffergranskning.

Man kan i betraktande av vad nu anförts icke undgå göra anmärkningen, att det var ett uttryck för antingen bristande praktisk blick eller också mindre levande känsla för nödvändigheten av en effektiv revision av kristidskommissionernas verksamhet, då den av herr Lithander i dennes interpellation i andra kammaren den 16 januari 1919 framförda önskan om erhållande av mera klargörande upplysningar om denna verksamhet av h. exc. statsministern den 21 februari samma år bemöttes med uttalandet: »För att bringa kristidskommissionernas förvaltning under riksdagens prövning äro, såvitt jag kan se, inga särskilda anstalter behöfliga. Prövningen kommer att ske efter de allmänna regler, som enligt grundlagarna gälla för all kontroll från riksdagens sida över hela statsförvaltningen. Denna kontroll utövas direkt genom konstitutionsutskottets och statsutskottets granskning av regeringens förande enligt statsrådsprotokollen och genom statsrevisionens revision av samtliga statens förvaltningsorgan etc.»

Såsom en huvudpunkt i den nu omhandlade frågan tillkommer ytterligare, att Kungl. Maj:t vid avfattandet av överrevisorernas mandat med all sannolikhet icke åsyftat undersökningar, huruvida och i vad mån medlemmar och tjänstemän i kristidskommissionerna missbrukat sin ställning för egen vinning. Visserligen kan uppdraget att utöva kontroll över »ändamålsenligheten» av kommissionernas förvaltningsåtgärder

gärder formellt sett anses innesluta befoget för överrevisorerna att verkställa även sådana undersökningar, då en åtgärd i allmänhet torde vara oändamålsenlig, om vid dess vidtagande obehöriga synpunkter fått göra sig gällande. Men av nära till hands liggande skäl har överrevisionen i dess hittillsvarande sammansättning och med de arbetskrafter, som hittills stått densamma till buds, måst i stort sett avstå från försök till mera ingående undersökningar av sådant slag. Enstaka fall hava kunnat komma till deras kännedom, men härvid har slumpen ej sällan varit utslagsgivande, ett påstående, som tillräckligt bestyrkes av det faktum, att de med bolaget »Svensk import» sammanhängande förhållandena på annan väg än genom överrevisorerna kommit till allmän kännedom. Det bör jämväl anmärkas, att överrevisorerna, med hänsyn till avfattningen av deras nuvarande mandat och jämväl av andra skäl, knappast torde anse sig kunna göra anmälan i sådana fall, där endast presumption, men icke bevis kunnat åvägabrigas för att bristande ändamålsenlighet eller tilläventyrs missbruk förekommit. Det är på grund härav klart, varför föga bruk kunnat göras av Kungl. Maj:ts i brevet den 19 juni 1917 omnämnda avsikt att vilja »taga under omprövning, huruvida åtal vid vederbörlig domstol skall följa eller annan åtgärd i ärendet vidtagas».

Redan tidigare, men i synnerhet under de senaste månaderna har en alltmera utbredd och stadgad folkmening inom vårt land rest kravet på en effektiv undersökning av kristidskommissionernas förvaltning och detta i första rummet ur den synpunkt, som nu senast anförts. Detta krav är enligt vår uppfattning av den art, att det icke kan och får avisas med formalistiska hänvisningar till de nuvarande överrevisorernas arbete och till den granskning av statsförvaltningen, som äger rum genom vederbörande riksdagsutskott. Kravet synes oss för övrigt böra i lika mån understödjas av dem, som förmoda, att fall av missbruk icke förekommit, liksom det är en enkel rättfärdighetsåtgärd gentemot de många lojala och dugliga medlemmar och tjänstemän i kommissionerna, vilka nu inbegripas i den allmänna misstron och de allmänna misstankarna, att de bliva klart och fullständigt rehabiliterade.

Skulle tilläventyrs göras gällande, att ett tillmötesgående av här angivna fordran icke kan äga rum, med mindre än att bevis för att missbruk förekommit verkligen i något påvisbart fall dessförinnan blivit framlagda, så vilja vi häremot erinra om, att officiell undersökning redan i ett särskilt fall ansetts böra verkställas, utan att bevis men alltså indicier förelegat. En av E. Vasseur den 21 november 1919 till Kungl. Maj:t ingiven framställning »om föranstaltande av en undersökning om, huruvida och i vad mån ledamöter av Stockholms läns livs-

medelsstyrelse missbrukat denna sin ställning», vilken framställning bygger på sannolikhetsskäl, men icke på bindande bevis för att sådant missbruk förekommit, har den 22 samma månad remitterats till folkhushållningskommissionen för underdånigt utlåtande och folkhushållningskommissionen har samma dag beslutat överlämna skrivelserna »för fullständig utredning i ärendet» till vissa lagfarna personer. Att det i detta fall varit folkhushållningskommissionen och ej Kungl. Maj:t, som beslutat om undersökningens verkställande, kan ju förklaras av och motiveras med att missbruken presumerats förekomma inom ett kommissionen ifråga underlydande kristidsorgan. Därest liknande undersökningar skola äga rum i avseende å ledamöter och tjänstemän i själva statskommissionerna, tillkommer det självfallet Kungl. Maj:t att härom besluta.

Eu andra huvudinvändning kan förväntas i form av anmärkningen, att en undersökning av här ifrågasatt slag överhuvud taget icke kan nå till botten av de frågor och förhållanden, som man önskar hava utredda. Detta är onekligen sant, då en undersökningskommission givetvis icke kan konstitueras som en domstol, med rätt att höra personer på ed, och svårigheter för övrigt ställa sig i vägen för att vinna full klarhet i vad mån ledamöter och tjänstemän i statskommissionerna i en eller annan form varit intresserade i eller haft andra förbindelser med enskilda affärsföretag. Det må ock i detta sammanhang anmärkas, att den ovannämnda undersökningen rörande förhållandena inom en viss livsmedelsstyrelse, enligt vad vi försport, stött på icke ringa hinder. Emellertid få dessa förhållanden enligt vår bestämda uppfattning icke anföras såsom skäl för ståndpunkten, att alls ingenting bör göras utöver den alldeles otillräckliga granskning, som nu pågår. Kan även fullständig klarhet i alla hänseenden dessvärre icke vinnas, så bör dock en undersökningskommission med lämplig sammansättning och med särskilt uppdrag att till undersökning upptaga de frågor, som de nuvarande överrevisorerna i huvudsak måst gå förbi, kunna komma avsevärt längre än dit man hitintills kommit. Genom en dylik åtgärd vunnas, för att anföras en fördel, att undersökningskommissionen kunde i kraft av sitt bemyndigande anställa verkliga, ingående förhör med vederbörande personer, ett förfarande, som tillämpats vid den omfördälda särskilda undersökningen rörande en viss livsmedelsstyrelse men som, då det vid något tillfälle försökts från de nuvarande överrevisorernas sida, lär hava mött invändningar från vederbörande utfrågade person och från högre representant för den statskommission, i vars tjänst samme person varit anställd. Den viktigaste fördelen vore emellertid, att en sådan undersökningskommission skulle anse sig både berättigad

och förpliktad att framlägga resultatet av verkställda undersökningar rörande eventuellt förekomna missbruk även i sådana fall, då endast indicier, men icke full bevisning kunnat vinnas. Såsom en parallell må erinras om den åt justitierådet A. Borgström uppdragna utredningen i det s. k. rubelmålet.

Någon anledning att avbryta den granskningsverksamhet, som för närvarande utövas av överrevisorerna, föreligger givetvis icke, men överrevisorerna böra kompletteras med lämpliga andra personer, erhålla ett utvidgat mandat samt utrustas med erforderliga penningmedel för att kunna fullgöra ett sådant mera omfattande uppdrag, som här åsyftas.

Med anledning av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att de nuvarande överrevisorerna för granskning av statskommissionernas förvaltning måtte kompletteras med lämpligt antal allmänt aktade och för uppdraget lämpade representanter för det praktiska näringslivet ävensom med kvalificerad lagfaren ledamot i hög ämbetsställning och att den sålunda förstärkta överrevisionen, som härigenom får karaktären av en utomordentlig undersökningskommission, måtte erhålla Kungl. Maj:ts uppdrag att — förutom den granskningsverksamhet, som överrevisorerna för närvarande utöva — till särskild undersökning upptaga frågan, i vad mån medlemmar och tjänstemän i statskommissionerna under tiden för sin verksamhet i dessa kommissioner varit såsom styrelsemedlemmar, aktieägare, eller eljest direkt eller indirekt intresserade i enskilda ekonomiska företag, vilkas verksamhet berörts av kristidskommissionernas förvaltning, eller annorledes haft förbindelser med sådana företag, och huruvida de hava missbrukat sin ställning i kommissionerna; börande undersökningskommissionen äga rätt att anlita alla erforderliga biträden, samt, med ändring av nädiga brevet den 1 oktober 1919, äga rätt och skyldighet att till undersökning upptaga även sådana kommissionernas beslut och åtgärder, som angå förslag eller utlåtanden till Kungl. Maj:t, ävensom befogenhet att taga del av alla kommissionernas hand-

lingar, oavsett om dessa äro hemligstämplade eller icke; samt

att undersökningens resultat, allteftersom undersökningen fortskrider, måtte med iakttagande av full offentlighet överlämnas till Kungl. Maj:t, ankommande därefter på Kungl. Maj:t att taga under omprövning, huruvida åtal vid vederbörlig domstol skall följa, eller ärende skall för vidare utredning överlämnas till justitiekanslersämbetet eller annan åtgärd skall vidtagas.

Stockholm den 12 januari 1920.

Nils Wohlin.

K. G. Westman.

Gustaf Bergström.

Gösta Andersson.

Anders Elisson.

Gunnar Bodin.

Ernst B. Jönson.

Petrus Nilsson.
